

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПРОСОДИ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглядаються деякі національно-культурні ознаки англомовного політичного дискурсу та його просодичної організації. Звертається увага на взаємозв'язок національної картини світу, культури, менталітету і мови. Припускається, що просодична система мови володіє національною специфікою та культурною зумовленістю. Наводяться окремі риси національного стилю британських політиків, а також стверджується, що просодичний рівень мови виступає носієм культурної інформації про народ.

Разом з всеохоплюючим характером глобалізаційних процесів й розширення міжнародної взаємодії у галузях і сферах соціального, політичного, економічного й інтелектуального життя значення набуває вивчення різноманітних аспектів міжкультурного спілкування, взаєморозуміння і взаємоповаги між народами.

Важливими параметрами комунікативних процесів виступають способи маніфестації цінностей, що найяскравіше виявляється у політичному дискурсі, основна мета якого – переконання аудиторії у певних пріоритетах і у контексті якого, оперуючи національно-культурними цінностями, політичні діячі доводять життєздатність і перспективність свого політичного курсу [1]. У зв'язку з цим проблеми дослідження національних особливостей, ментальності народів, міжмовних контактів потребують нагальності свого вирішення.

Вирішальним чинником концептуалізації світу є соціально-психологічні установки, цінності, стереотипи, які формують способи світобачення й уявлення людей, що належать до тієї чи іншої спільноти. У результаті цього вивчення характеру розвитку людства і міжкультурної взаємодії неможливо без урахування особливостей національних менталітетів, політичної культури і норм поведінки у тій чи іншій країні. За таких обставин підходимо до аналізу просодичної організації політичного дискурсу.

Нині лінгвісти все більше усвідомлюють необхідність переорієнтації досліджень на вивчення національно-культурної специфіки реального функціонування мови і пов'язаних з нею культурних цінностей, мовної і лінгвокультурної компетенції.

У науці вже доволі давно всебічно обговорюється проблема взаємовпливу культури, мови і свідомості, розглядається взаємодія мови й мовлення у контексті діалогу культур, вивчається вплив лінгвістичних чинників на національні риси характеру народу і навпаки. Однак просодична система мови з точки зору володіння національною специфікою і культурною зумовленістю знаходиться практично поза зоною уваги дослідників [2: 112].

Говорячи про соціальну природу і соціальну значущість інституційного політичного дискурсу, Л. В. Постнікова звертає увагу на необхідність пам'ятати, що етнічні цінності соціуму і цінності певної суспільної групи, яка утворює політичний інститут, передусім, відображаються у дискурсі завдяки мові, якою вони володіють. У професійній мові реалізується ціла система понять концептів і лінгвокультурних характеристик, які дозволяють здійснювати когнітивні та комунікативні завдання, потрібні для створення й інтерпретації інституційно заданої картини світу. Лінгвокультурна специфіка політичного дискурсу також виражається у його здатності формувати особливу політичну картину світу, яка нав'язується людям і визнається ними. Дискурсивна гра, що розгортається на дискурсивному полі, – це можливість для політика створювати суспільну думку, через виступ нав'язувати свою власну картину світу [3: 128].

Тут доречно нагадати, що поняття "картина світу" запровадив до наукового вжитку Г. Герц у межах фізики на межі XIX–XX ст. Він тлумачив його як сукупність внутрішніх образів зовнішніх об'єктів, які відображають їхні істотні властивості (див.: [4: 12]). Сучасні дослідники визначають картину світу як глобальний образ світу, на якому ґрунтується світогляд людини, тобто який виражає істотні властивості світу в розумінні людини внаслідок її духовної та пізнавальної діяльності [4: 21]. О. О. Селіванова розглядає мовну картину світу як представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [5: 441]. Водночас відомо, що картина світу поєднує всі відомі людині образи і поняття в єдиний системний образ, у якому

міститься все, з чим вона зіштовхувалася у житті і на основі чого сприйматиме всю нову життєву інформацію. Це динамічне утворення, що змінюється у міру одержання людиною нової інформації (нагромадження життєвого досвіду). Але та картина світу людини, що динамічно змінюється (і часто не встигає за зміною середовища), обмежує її пізнавальні можливості, змушуючи сприймати нову реальність, пропускаючи її через стереотипи сприйняття [6: 57].

Для розуміння явищ і процесів у політичному дискурсі вважаємо за доцільне відзначити, що вищим орієнтиром поведінки носія культури і політика, зокрема, є цінність. У цьому зв'язку, ціннісна картина світу – це частина мовної картини, що моделюється у вигляді взаємопов'язаних оцінних суджень, які співвідносяться з юридичними, релігійними, моральними тощо кодексами певної лінгвокультури [7: 232].

Зазначимо, що у сучасній лінгвістиці базою даних для вивчення культурно зумовленої комунікативної поведінки індивіда як члена певного соціуму все частіше стає аналіз дискурсу – процесу природної людської комунікації. При цьому індивід розглядається як активний носій суспільної та індивідуальної свідомості. Його дискурсивна поведінка, зумовлена приналежністю до певної мовної і соціокультурної спільноти, розглядається як реалізація у процесі інтеракції, поряд з індивідуальними, культурно детермінованими соціально релевантними значеннями мовного і немовного характеру. Аналіз дискурсивної діяльності в умовах міжкультурної комунікації дає науковцям можливість не тільки виявити ці культурно специфічні аспекти свідомості і поведінки носіїв різних мов, але й отримати дані про закономірності мовленнєвої поведінки в цілому [8: 165].

Зауважимо, що культура подається у науці як складний феномен життя певної групи, етносу чи цивілізації, що являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи [5: 315]; як багатокomпонентна єдність, однією з найважливіших особливостей якої є мова, яка виступає основною етнодиференціюючою ознакою етносу [2: 114]. Вчені також виокремлюють етнічну культуру, відтворену в узгодженій системі ідей, схем мислення та поведінки, етичних й естетичних цінностей, норм, звичаїв, обрядів, міфів, вірувань, забобонів, організації побуту, різноманітних знакових продуктах і, насамперед, – у мові [5: 315].

У новому парадигмальному просторі гуманітарного знання культура розглядається як сукупність знань, котрими володіють представники певного соціуму, і котрі зумовлюють їхню поведінку, діяльність й інтерпретацію досвіду [9: 18]. В. І. Карасік постулює тезу, що поведінка людини зумовлена цінностями культури, ситуативними обставинами й особистим досвідом індивідуума, тому комунікативні вчинки і знання про світ можна пояснити з урахуванням тріади – культура, ситуація, індивідуальна свідомість [10: 6]. Соціокультурна специфіка комунікативної поведінки передбачає визнання універсальних характеристик людини, культури і спілкування. Таким чином, культура виступає невід'ємним елементом у всій життєдіяльності людини разом з національною мовою і всіма її системами, в тому числі просодичною, яка також є компонентом культури [2: 114].

У цьому контексті треба відзначити, що кожна національна мова не тільки відображає, але й формує національний характер [11]. Крім цього, важливою характеристикою спілкування виступає національний комунікативний стиль, який становить собою "стійку сукупність комунікативних уявлень, правил і норм, опосередкованих культурою як макроконтекстом комунікації, що виявляються у підборі мовних засобів, організації смислу і національно маркованої комунікативної поведінці носіїв мови" (див. [10: 287–288]).

У розрізі запропонованої теми цікавим буде зацентувати увагу на взаємозумовленості мови і менталітету. Л. Г. Фоміченко пропонує визначення менталітету як "образу мислення, який визначає сприйняття світу відповідно з етносоціогенезом людини і фіксується завдяки мові, що відображає духовні якості народу, що розмовляє цією мовою" [2: 115]. На думку М. Ф. Алефіренка, менталітет – це своєрідний спосіб сприйняття і розуміння світу, який зумовлюється сукупністю когнітивних стереотипів свідомості (загальнонаціональної, групової, етнічної і т. д.) [12: 197]. Важливим вважаємо те, що менталітет, національний характер можуть бути виражені завдяки просодії мовлення.

Значущість просодії правомірно віднести до національно-специфічного аспекту, оскільки просодичні варіації виступають одними з найяскравіших і безпосередніх виявів національно-звукового колориту мови. Здатність просодії певним чином експлікувати деякі риси менталітету, що є духовною цінністю, варто відносити до культурно зумовлених явищ. Менталітет нації накладає свою специфіку на просодичне оформлення мовленнєвих повідомлень і виявляється в особливостях комунікативної поведінки [13]. Отже, певні ментальні характеристики можуть корелювати з просодичною організацією мовлення [2: 115].

Про типових британців відомо, що вони стримані, щирі, відзначаються здоровим глуздом, тонкою недомовленістю у мовленні, вміють жартувати з незворушним виглядом. Англійцям властиві цінності, пов'язані з пуританським світосприйняттям: ошадливість, працелюбність, скромність, стриманість, здоровий глузд, дотримання "золотої середини", майже вроджене почуття порядку, консерватизм, повага до традицій. Тому, до особливо значущих для англійської картини світу концептів належать: "домашнє середовище", "свобода", "приватність", "здоровий глузд", "джентльмен", "традиція", "гумор" тощо [7:

145–148]. Індивідуалізм поряд з усвідомленням своїх прав і законопослушність займають важливе місце в пуританській етиці. В основі англійського індивідуалізму лежить "острівна" психологія. Англійці стримані не тільки в емоціях, але і в словах – людина, яка багато говорить, викликає у них недовіру. Британці вважають своїм обов'язком нести цивілізацію іншим народам. Загалом, цивілізованість та культурність – важливі елементи англійської національної концептосфери.

У політичному дискурсі яскраво виявляється національний стиль політичного спілкування, особливості політичного мислення, сприйняття і поведінки, тобто мовленнєвий етикет нації. Британських політиків характеризує уміння бути невизначеними, зберігаючи повагу до співрозмовника; вони стримані та консервативні. Важливо підкреслити, що британська риторична практика маркована яскравими національно-специфічними рисами: прагненням не втручатися в "особистий простір" слухача, відсутністю догматизму, іронією та самоіронією і т. д. Національно-специфічні особливості виражаються і в сфері взаємодії учасників дискурсу й мовленнєвої позиції автора. Британській прилюдній промові властиві демократичність й адресато-центричність [14: 44, 346], а також інтеграція лінгвориторичних засобів з етосними характеристиками народу та проголошених на їхній основі пріоритетних політичних доміант.

Національно-культурна специфіка виявляється тією чи іншою мірою на всіх рівнях мови. Щодо просодичного оформлення мовлення, то відзначається, що автономність особистості, утвердження у мовленні, вираження свого "Я" виражаються за допомогою низького пониження тону у ядерному складі. Також характерним у мовленні англійців є використання широкого тонального діапазону [2: 116], коротких емпатичних і гезитаційних пауз [15]. Тенденція до вживання пауз гезитації виступає, очевидно, однією зі сторін британського менталітету: схильності до роздумів перед здійсненням вибору. Властивим також убачається помітне підвищення гучності та сповільнення темпу для виділення важливих фрагментів, що пояснюється прагненням справити компетентне та впевнене враження. Просодичний малюнок з переважанням спадної шкали у поєднанні з високим / середнім спадним тоном є відображенням таких рис британського національного характеру, як стриманість, зважливість, обдуманість [15].

Таким чином, загальний огляд національно-культурних ознак свідчить про необхідність їх урахування у процесі дослідження просодичної організації політичного дискурсу, який виступає відображенням основних політичних переконань, культурних і політичних настанов різних соціумів. Його лінгвокультурна специфіка зумовлена культурними традиціями, відображеними у мові, що виявляється в особливостях комунікативного стилю, риторичних традиціях, етикеті.

Підсумовуючи, є підстави стверджувати, що просодичний рівень мови вважається носієм культурної інформації про народ. Перспективність дослідження полягає у подальшому аналізі співвідношення менталітету і просодичного сегмента мови, а також вивчення національно-культурних рис, властивих сучасній британській політичній культурі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сальникова Н. В. Национально-культурная риторика политического дискурса (на материале публичных выступлений Р. Рейгана и М. С. Горбачева) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.19 – Теория языка / Н. В. Сальникова. – М., 2011. – 29 с.
2. Чеванина Т. Н. Просодический аспект речи как выразитель национальной языковой картины мира / Т. Н. Чеванина // Вестник ВолГУ. – Серия 2. – Вып. 6. – 2007. – С. 112–117.
3. Постникова Л. В. Просодия политического дискурса в британской и американской лингвокультурах / Л. В. Постникова. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2011. – 200 с.
4. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / Б. А. Серебренников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М. : Наука, 1988. – С. 8–69.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
6. Юрій М. Ф. Україна найдавнішого часу – XVIII століття : цивілізаційний контекст пізнання / М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвський, Я. С. Калакура, О. А. Удод. – Тернопіль : Астон, 2012. – Кн. I. – 700 с.
7. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації / О. А. Семенюк, В. Ю. Парашук. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 240 с.
8. Цурикова Л. В. Анализ межкультурной коммуникации : когнитивно-прагматический подход / Л. В. Цурикова // Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки. – 2003. – № 2. – С. 162–182.
9. Цурикова Л. В. Социально-культурная обусловленность знания и анализ дискурса в межкультурной коммуникации / Л. В. Цурикова // Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 2. – С. 17–25.
10. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
11. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово / Slovo, 2008. – 264 с.
12. Алефиренко Н. А. Современные проблемы науки о языке / Н. А. Алефиренко. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 416 с.
13. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language / David Crystal. – Cambridge : CUP, 2000. – 480 p.
14. Фрейдина Е. Л. Риторическая функция просодии (на материале британской академической речи) : дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : 10.02.04 / Е. Л. Фрейдина. – М., 2005. – 407 с.

15. Ступакова Е. Н. Национально-культурная специфика взаимодействия просодических и невербальных средств в реализации лекционного текста: на материале британских и американских лекций : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. Н. Ступакова. – М., 2002. – 173 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Salnikova N. V. Natsionalno-kulturnaya ritorika politicheskogo diskursa (na materiale publichnykh vystupleniy R. Reigana i M. S. Gorbacheva) [National-and-Cultural Rhetoric of Political Discourse (on the Material of R. Reagan's and M. Gorbachev's Public Speeches)] : avtoref. dis na soiskanie uchionoi stepeni kand. philol. nauk : 10.02.19 Teoriya yazyka / N. V. Salnikova. – М., 2011. – 29 s.
2. Chevanina T. N. Prosodicheskiy aspekt rechi kak vyrazitel natsionalnoy yazykovoy kartiny mira [Prosodic Aspect of Speech as an Exponent of the National World-Image] / T. N. Chevanina // Vestnik VolGU. – Seriya 2. – Vyp. 6. – 2007. – S. 112–117.
3. Postnikova L. V. Prosodiya politicheskogo diskursa v britanskoj i amerikanskoj lingvokulturakh [Prosody of Political Discourse in British and American Linguistic Cultures] / L. V. Postnikova. – М.: Knizhnyy dom "LIBROKOM", 2011. – 200 s.
4. Postovalova V. I. Kartina mira v zhiznedeyatelnosti cheloveka [World-image in man's vital activity] / V. I. Postovalova // Rol' chelovecheskogo faktora v yazyke : Yazyk i kartina mira / B. A. Serebrennikov, Ye. S. Kubryakova, V. I. Postovalova i dr. – М.: Nauka, 1988. – S. 8–69.
5. Selivanova O. O. Lingvistychna entsyklopediya [Linguistic Encyclopedia] / O. O. Selivanova. – Poltava : Dovkillia-K, 2010. – 844 s.
6. Yuriy M. F. Ukraina naidavnishogo chasu – XVIII stolittya: tsyvilizatsiynny kontekst piznannya [Ukraine of the Earliest Period – the 18th Century: the Civilisational Aspect of Cognition] / M. F. Yuriy, L. M. Alexiyevets, Ya. S. Kalakura, O. A. Udod. – Ternopil : Aston, 2012. – Kn. I. – 700 s.
7. Semenyuk O. A. Osnovy teorii movnoi komunikatsii [Principles of the Linguistic Communication Theory] / O. A. Semenyuk, V. Yu. Parashchuk. – K.: VC "Akademiya", 2010. – 240 s.
8. Tsurikova L. V. Analiz mezhkulturnoy komunikatsii : kognitivno-pragmaticheskij podkhod [Analysis of the inter-cultural communication: cognitive-and-pragmatic approach] / L. V. Tsurikova // Vestnik VGU. Seriya Gumanitarnye nauki. – 2003. – № 2. – S. 162–182.
9. Tsurikova L. V. Sotsialno-kulturnaya obuslovlennost znaniya i analiz diskursa v mezhkulturnoy komunikatsii [Social-and-cultural conditionality of knowledge and discourse analysis in inter-cultural communication] / L. V. Tsurikova // Vestnik VGU. Seriya linguistika i mezhkulturnaya komunikatsiya. – 2001. – № 2. – S. 17–25.
10. Karasik V. I. Yazykovyye kluchi [Language keys] / V. I. Karasik. – М.: Gnozis, 2009. – 406 s.
11. Ter-Minasova S. G. Yazyk i mezhkulturnaya komunikatsiya [Language and inter-cultural communication] / S. G. Ter-Minasova. – М.: Slovo, 2008. – 264 s.
12. Alefirenko N. A. Sovremennyye problemy nauki o yazyke [Modern problems of the language science] / N. A. Alefirenko. – М.: Flinta: Nauka, 2005. – 416 s.
13. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language / David Crystal. – Cambridge : CUP, 2000. – 480 p.
14. Freidina Ye. L. Ritoricheskaya funktsiya prosodiyi (na materiale britanskoi akademicheskoi rechi [Rhetoric function of prosody (on the material of the British academic speech)] : dis. na soiskanie uchionoi stepeni doktora philol. nauk : 10.02.04 / Ye. L. Freidina. – М., 2005. – 407 s.
15. Stupakova Ye. N. Natsionalno-kulturnaya spetsyfika vzaimodeistviya prosodicheskikh i neverbalnykh sredstv v realizatsii lektzionnogo teksta: na materiale britanskikh i amerikanskikh lektsiy [National-and-Cultural Specificity of the Prosodic and Non-Verbal Means Interrelation in the Lecture Text Realisation: on the Material of British and American Lectures] : dis. na soiskanie uchionoi stepeni kand. philol. nauk : 10.02.04 / Ye. N. Stupakova. – М., 2002. – 173 s.

Матеріал надійшов до редакції 13.05. 2013 р.

Алексієвєць О. Н. Національно-культурний аспект просодії англоязычного політичного дискурсу.

В статье рассматриваются некоторые национально-культурные признаки англоязычного политического дискурса и его просодической организации. Внимание уделяется взаимосвязи национальной картины мира, культуры, менталитета и языка. Предполагается, что просодическая система языка обладает национальной спецификой и культурной обусловленностью. Приводятся отдельные черты национального стиля британских политиков, а также утверждается, что просодический уровень языка выступает носителем культурной информации о народе.

Alexiyevets O. M. National-and-Cultural Aspect of Prosody of English Political Discourse.

The paper elucidates some national-and-cultural peculiarities of English political discourse as well as its prosodic organisation. Attention is paid to the interrelations of the national world-image, culture, mentality and language. It is assumed that prosodic system of the language possesses the national specificity and cultural conditionality. The author lists some peculiarities of the British politicians' national style as well as affirms that prosodic level of language bears the cultural information about the nation.